

Kopi fra DBC Webarkiv

Kopi af:

Ulighedens samfundskonsekvenser

Dette materiale er lagret i henhold til aftale mellem DBC og udgiveren.

www.dbc.dk

e-mail: dbc@dbc.dk

Ulighedens samfundskonsekvenser

Skrevet af: **Kasper Vieland Nielsen og Tobias Abel** | Offentliggjort: 15. august 2010

Diskussionen om lighed har gennem tiden taget forskellige former. I de seneste mange år har argumentation mod øget lighed i højere grad været baseret på økonomiske modeller og statistik med fokus på den samlede samfundsnytte, mens fortalerne for øget lighed i høj grad har gjort brug af moralske argumenter. Der findes imidlertid en række studier, der rent statistisk fremhæver de samfundsmæssige problemerne ved øget ulighed. Et af de seneste - og mest interessante af disse er de engelske forskere i folkesundhed Richard Wilkinson og Kate Picketts: "The Spirit Level - Why greater equality makes society stronger".[\[1\]](#)

Argumentationen for (lidt) mere ulighed følger som oftest en klar og simpel logik: Større ulighed skaber større økonomisk vækst, og i sidste ende vil det komme alle - også de svageste - i samfundet til gode. Altså, det væsentlige er ikke uligheden, men den økonomiske vækst. Når alle i et samfund bliver rigere og dermed - hvilket er en historisk erfaring - også sundere og lykkeligere, så kan uligheden vel ikke være noget problem?

Svaret på dette spørgsmål er med udgangspunkt i Wilkinson og Picketts studier imidlertid et ganske andet: Uligheden er i sig selv et problem. Men for at forstå hvorfor det forholder sig sådan, er man nødt til at forlade den helt simple forståelse af sammenhængen mellem rigdom, ulighed og "det gode samfund".

Forbedring af livskvaliteten

Tidligere i historien har den bedste måde at forbedre kvaliteten af menneskers liv været at øge de materielle levevilkår. Det er denne erfaring, som fortalerne for "lidt mere ulighed" bygger på, og som fortsat gør sig gældende i meget fattige lande. Men i de rige demokratiske markedssamfund, altså lande som eksempelvis USA, EU's medlemslande, Japan, Australien og New Zealand, som Wilkinson og Picketts studie drejer sig om, så fungerer denne mekanisme ikke længere. Mellem disse lande er der forholdsvis stor forskel på bruttonationalproduktets størrelse pr. indbygger, men det forklarer ikke forskellene med hensyn til, f.eks. hvor gamle folk bliver. I de sidste mange år er levealderen steget, men den er ikke steget mest i de rigeste lande. USA er næsten dobbelt så rigt og bruger mere end dobbelt så meget på sundhed som Grækenland, Spanien eller New Zealand. Alligevel lever folk ikke længere, men derimod kortere i USA.

Det samme gør sig gældende med hensyn til lykke (eller livstilfredshed). I de første etaper af den økonomiske udvikling stiger menneskers vurdering af, hvor lykkelige

de er, senere flader kurven ud. I lande som USA og England f.eks., hvor man har foretaget sådanne undersøgelser længe nok til at have oplevet en fordobling af rigdommen i undersøgelsesperioden, er lykken alligevel ikke steget.

Det ser derfor ud til, at vi er ved at være ved vejs ende med hensyn til, hvad materiel vækst kan tilbyde os. Men hvis ikke det er pengene, som spiller en rolle for et samfunds sundhed og lykke, hvad er det så, der betyder noget? Svaret er, siger Wilkinson og Pickett: uligheden. De rige demokratiske markedsøkonomier er alle ulige samfund, men de er ikke ulige i samme grad. I de to mest lige lande i Wilkinson og Picketts undersøgelse, Japan og Sverige, har den øverste femtedel af befolkningen en indkomst (efter skat og overførsler) som er ca. 3,5 gange så stor som den nederste femtedel. I de mest ulige lande - England, Portugal og USA - er toppen mellem syv og otte en halv gange rigere. Tallet for Danmark er 4,3 - og Danmark ligger derfor over Japan og de øvrige skandinaviske lande, men under mellemgruppen, som udgøres af Tyskland, Spanien og Frankrig, der ligger omkring fem og en halv.

Wilkinson og Pickett har i deres studie sammenholdt graden af ulighed med sundhed og en lang række af de alvorligste samfundsmæssige problemer, som plager de moderne samfund: psykiske problemer (stress og depressioner), stoffer og alkoholmisbrug, overvægt og fedme, vold og kriminalitet, manglende tillid til andre mennesker samt frygt, uddannelsesproblemer og lav social mobilitet. Og det som deres studie viser er, at det er de lande som er præget af lighed, der fungerer bedst, mens de ulige lande gør det betragteligt dårligere i forhold til stort set alle de undersøgte parametre. Det er i de lige lande man lever længst, det er her der er færrest psykisk syge, mest social mobilitet, og det er i de ulige lande, der er flest drab, flere i fængsel, at de unge dropper ud af uddannelse, flest overvægtige og fede.

De, som gør det bedst - toppen på alle disse områder - er næsten hver gang de to mest lige lande - Japan og Sverige. Bunden derimod er næsten på alle områderne de tre mest ulige lande - England, Portugal og USA. Og forskellene er ikke små, men ofte endog særdeles store. Japanerne lever næsten fem år længere end amerikanerne, og svenskerne fire år længere end portugiserne. I USA er tre fjerdedele af befolkningen overvægtige og en tredjedel fede. I England og Portugal er det hver femte som er fed. I Sverige er det hver tiende, og Japan kender stort set ikke til problemet.

Kender man et lands ulighedsgrad, kan man derfor med ret stor sikkerhed forudsige, hvordan det vil klare sig på alle de andre nævnte områder. Psykisk sygdom for eksempel, svinger mellem 8 % og 26 % i forskellige lande. I Japan, Tyskland og Spanien har færre end én ud af ti været psykisk syg "det seneste år". I de mere ulige

lande New Zealand, Australien og England er det mere end én ud af fem, og i USA er det mere end én ud af fire. I forhold til social mobilitet ligger USA i bunden, og dernæst kommer England. I toppen finder man derimod de lige skandinaviske lande Norge, Sverige, Danmark, Finland.

Forskelle på delstatsniveau

Man kan naturligvis rette den kritik af undersøgelsen, at forskellen mellem de forskellige lande ikke forklares af ulighed men i stedet af kulturelle forskelle. Wilkinson og Pickett har derfor i deres studie også undersøgt USA's delstater, således at der sammenlignes mellem kulturelt stort set ens enheder, der samtidigt varierer i forhold til niveauet af økonomisk lighed. Også her finder man imidlertid store forskelle. Og igen er det de mere lige stater som klarer sig bedst. I det ulige Louisiana sidder der seks gange så mange mennesker i fængsel som i det lige Minnesota. I det ligeledes ulige Mississippi dropper mere end hver fjerde ud af 'High School'; i det meget lige Utah er det "kun" hver tiende. I de lige stater New Hampshire og Vermont har 60 % af befolkningen tillid til andre mennesker (hvilket er på linje med danskerne og svenskernes tillid), i Alabama og Mississippi er tallet 20 %.

Økonomisk ulighed er således ikke en ligegyldig størrelse, men har derimod store konsekvenser for samfundet, hvad enten der sammenlignes mellem lande eller delstater.

Sammenhæng over tid

Wilkinson og Pickett afprøver også sammenhængen over tid. Under og i de første tre årtier efter Anden Verdenskrig voksede ligheden i de demokratiske markedsøkonomier. Specielt under Anden Verdenskrig skete der en stærk reduktion i uligheden. I England f.eks. blev antallet af personer under den relative fattigdomsgrænse halveret. Arbejderklassens indkomst steg med 9 %, medens middelklassens faldt med 7 %, hvilket førte til en dramatisk vækst i den civile befolknings levealder på godt tre år. En så voldsom vækst på så kort tid er ikke set før eller siden. I modsætning til dette oplevede Rusland efter skiftet til markedsøkonomi i 1990'erne en voldsom vækst i ulighed med deraf følgende kraftigt fald i befolkningens levealder.

Frem til 1980 fortsatte væksten i lighed. Parallelt med dette skete der en fortsat stigning i den sociale mobilitet i stort set alle de demokratiske markedsøkonomier. Med Margareth Thatcher i England og Ronald Reagan i USA vendte udviklingen, og uligheden er siden steget voldsomt ikke mindst i England og USA. Og hvordan er det gået med mobilitetsraten? Den er faldet i England, USA og de fleste andre lande inklusiv Danmark.

Der har været mindre udsving i ulighedens udvikling i perioden siden Thatcher og

Reagan indledte den nye æra. I 1990erne med de europæiske socialdemokratiers øgede styrke og med Clintons præsidentperiode i USA og med den stærke økonomiske vækst lige efter årtusindskiftet stoppede den voldsomme vækst i uligheden. Og i kortere perioder indtil 2004 er ligheden endog steget.

Det er ikke kun underklassen som betaler prisen

Det er almindeligt kendt at den korte levealder, kriminalitet, fedme og alle de øvrige problemer, som hænger sammen med ulighed, især forekommer i de lavere sociale lag. Så kan forskellene mellem f.eks. England og Sverige ikke bare forklares ved, at England har en større underklasse end Sverige og at mellem- og overklassen derfor ikke behøver bekymre sig, da disse ikke bliver ramt?

Svaret er nej, ifølge Wilkinson og Pickett. De sociale problemer, som beskrives, forekommer ganske vist især i de nederste befolkningslag, men i de ulige lande er de i stigende grad sivet ind i alle de sociale lag, også mellemklassen. Når man i Sverige lever længere end i England, så er det fordi samtlige sociale lag i Sverige, altså også mellemklassen og overklassen, lever længere, end man gør i England.

I USA har 25 % af befolkningen psykiske problemer, 75 % af befolkningen er overvægtige og 30 % er fede. Antallet af personer i USA, som lever under den officielle fattigdomsgrænse er 12 %. Problemerne er ikke kun de fattiges, det er hele samfundets problemer, også mellemklassens.

Hvorfor uligheden er ødelæggende

Uligheden er således ifølge Wilkinson og Pickett årsagen til en lang række af de moderne samfunds alvorlige problemer. Men hvorfor det er sådan, at uligheden sætter igennem ikke kun for de fattige men for alle i de ulige samfund, er svært at forklare. Og til trods for den stigende forskning i netop dette spørgsmål har man på dette område kun ansatser til en forklaring.

Meget peger dog på, at et element i forklaringen er spørgsmålet om absolut versus relativ fattigdom. Allerede i 1700-tallet formulerede Adam Smith følgende:

»Ved livsfornødenheder forstår jeg ikke kun de varer, der er uomgængeligt nødvendige for opretholdelse af livet, men hvad som helst som landets skikke gør det usømmeligt for anstændige mennesker, selv af de laveste orden, at være uden. En stofskjorte, for eksempel, er strengt taget ikke livsnødvendig. Grækerne og romerne levede, må jeg formode, meget behagelig, selvom de ikke havde lærred. Men i det meste af nutidens Europa vil en troværdig daglejer skamme sig over at vise sig offentligt uden en lærredsskjorte, mangel på en sådan ville være tegn på den uværdige grad af fattigdom, som det formodes, at ingen person kan falde i uden ekstrem dårlig adfærd. ... Ved livsfornødenheder, forstår jeg derfor ikke kun de ting,

som naturen, men de ting som de etablerede regler for anstændighed har gjort nødvendige for den laveste rang af mennesker.« (egen oversættelse)[2]

Det væsentlige i dette er understregningen af, at det ikke kun er pengene, det absolutte, der spiller en rolle. Det relative, den sociale status, hvordan vi er placeret i forhold til "de andre" medlemmer af samfundet, spiller en utrolig vigtig rolle.[3]

En række sociologers arbejde, ikke mindst Pierre Bourdieus[4] kredser om netop denne problematik. De andres vurdering af os er ekstrem vigtig for vort velbefindende. Nyere psykologisk forskning viser, at noget af det, som stresser mennesker mest, er social nedvurdering og udelukkelse. Og videre ved vi nu også i dag, at stress svækker immunforsvaret og nervesystemet. Måske er det væsentlige for mennesker ikke det individuelle, men det fælles; eller sagt på en anden måde: Vi er først og fremmest sociale væsener.

Et andet væsentligt element i forståelsen af ulighedens virkning er spørgsmålet om tillid. At leve i et ulige samfund er ensbetydende med mindre tillid, og der er stor forskel på, hvordan livet opleves i et samfund hvor 80 til 90 % af befolkningen mistror hinanden og i samfund, hvor flertallet har tillid til hinanden. Mistilliden kommer til at præge interaktionen mellem folk på en lang række områder.

Forskellige veje til lighed

Men hvad er den strukturelle baggrund for de store forskelle i uligheden de undersøgte lande imellem?

Wilkinson og Pickett udpeger to forskellige samfundsmodeller som lighedsskabende - en borgerlig og en venstreorienteret. De to mest lige lande er Japan og Sverige. Sverige opnår lighed i kraft af en massiv offentlig sektor, som foretager en stor omfordeling via skatter og offentlige ydelser. Japan har ikke nogen stor offentlig sektor men opnår ligheden i kraft af en meget lige lønstruktur. I det amerikanske materiale er der en parallel i form af de meget lige men politisk forskellige stater Vermont og New Hampshire.

Ligheden kan altså opnås via højere beskatning af de velsituerede og høje overførselsindkomster. En anden mulighed er mindskelse af lønforskellene - indførelse eller forhøjelse af mindstelønsatser og en generel styrkelse af fagforeningerne (den politiske svækkelse af disse er med stor sandsynlighed en del af forklaringen på væksten i uligheden de sidste 30 år).

Interessant for alle?

Umiddelbart kan implikationerne af Wilkinson og Picketts studie forekomme voldsomme, når de trækkes så stærkt op, som det gøres i deres seneste bog.

Resultaterne må derfor nok forventes først og fremmest at vække interesse blandt socialdemokrater og på venstrefløj. Men spørgsmålet er, om Wilkinson og Picketts studier ikke har potentiale til at nå bredere ud. Resultaterne, hvad angår den manglende sociale mobilitet, må vække bekymring også hos de liberale, som interesserer sig for den enkeltes reelle mulighed for at "høste frugterne af sin egen indsats"; og understregningen af den samfundsmæssige dysfunktionalitet i uligheden, burde vække interesse blandt konservative, som bekymrer sig for samfundets sammenhængskraft. Wilkinson og Pickett er da også blevet diskuteret, hyldet og hadet i en række forskellige sammenhænge - og hvad enten man er for eller imod en forøgelse af ligheden i de velstående vestlige lande[5], så har deres arbejde været med til at gøre opmærksom på de stærke indicier for negative samfundsmæssige konsekvenser af ulighed.

[1] Wilkinson, Richard & Kate Pickett (2010): "The Spirit Level - Why Wquality is Better for Everyone". Penguin Books. For direkte til Wilkinson og Picetts resultater og datasæt se desuden

[2] Smith, Adam [1776] (1994). An Inquiry into the Nature and Causes of Wealth of Nations. The

Modern Library. New York. For en diskussion af Adam Smith og relativ fattigdom se desuden Sen,

Amartya (1999). "[Development as Freedom](#)". Oxford: Oxford University Press.

Serritzlew, Søren (2004). "Det lokale demokrati i den nye kommunestruktur". Fokus-Nyt, nr. 27, s. 4-9.

[3] Denne problematik er kerne i en interessant disput mellem to af nyere tids største fattigdomsforsker Townsend og nobelprismodtageren i økonomi, Amatya Sen. For denne se Sen, Amartya (1983). "Poor Relatively Speaking". *Oxford Economic Papers*, vol. 35, nr. 2, s. 153-169 og Townsend, Peter (1985). "A Sociological Approach to the Measurement of Poverty - A Rejoinder to Professor Amartya Sen". *Oxford Economic Papers*, vol. 37, nr. 4, s. 659-668.

[4] Se bl.a. Bourdieu, Pierre (1979) : "Les trois états du capital culturel." *Actes de la recherche en sciences sociales*, vol. 30, nr. 1, s. 3-6; (1980) : "Le capital social". *Actes de la recherche en sciences sociales*, vol. 31. nr. 1, s. 2-3; (1984 [1979]) : "Distinction. A Social Critique og the Judgment of Taste". Oxon: Routledge; (1986): "The Forms of Capital", i: J. F. Richardson (red.) *Handbook of Theory of Research for Sociology of Education*. Greenword Press; (1989a): "Social Space and Symbolic

Power". *Sociological Theory*, vol. 7, nr. 1, forår, s. 14-25; (1998a): "L'essence du néolibéralisme. Cette utopie, en voie de réalisation d'une exploitation sans limite". *Le Monde Diplomatique*, mars.

[5] Eksempelvis tænkere som eksempelvis Robert Nozick har præsenterer en række libertariansk politisk filosofiske argumenter mod styrkelsen af den økonomiske lighed. Se bl.a. [Anarchy, State, and Utopia](#) (1974). For kritiske diskussioner af Wilkinson og Picketts resultater se Hassan, Gerry (2010): "The Fantasyland of 'The Spirit Level' and the Limitations of the Health and Well-Being Industry" og Runciman, David (2009): "How messy it all is" *London review of Books*, vol. 31 nr. 20.